

- TÆNK ALTID PÅ DET, TAL ALDRIG OM DET. Det nationale i 1950'ernes Sønderjylland.

Det er i dag for os alle en selvfølge, at Tyskland på lige fod deltager i det politiske og økonomiske samarbejde i Europa. Og at Danmark på alle områder samarbejder med Europas mest centralt beliggende land. Men sådan var det absolut ikke i 1950'erne og i ganske særlig grad ikke i Sønderjylland. I det følgende præsenteres en debattør, der fra en fremtrædende plads i samfundet gik imod mainstream. Som ønskede mere bro end front i forholdet til naboen mod syd. Han kom til at mærke, at det har sin pris at trodse tidsånden. Selv om fremtiden gav ham ret. Det handler om Tønder Statsskoles rektor i årene 1954-62, Anders Feilberg Jørgensen (herefter Feilberg) og hans forhold til det nationale.

I morgen for nøjagtig 50 år siden – den 11. oktober 1959 - afholdtes et debatmøde i Valsbøl – en idyllisk beliggende landsby i et skovrigt område, femten kilometer vest for Flensborg. Det blev et møde, der i måneder efter gav anledning til hidsig debat i medierne - ikke mindst i Flensborg Avis. Det var her, spørgsmålet ”Kan (skal) det nationale stadig spille en rolle i vort arbejde i grænselandet” skulle diskuteres hin aften i oktober 1959. Debattørerne var den den gang nyuddannede lærer og senere så legendariske politiker og chefredaktør Karl Otto Meyer og ovennævnte Feilberg. De havde på mødet ikke været særlig uenige om at give et bekræftende svar på nævnte spørgsmål, selv om den efterfølgende heftige debat vidner om noget ganske andet. Det var Feilberg, der primært blev debattens skydeskive og prügelnabe. Formentlig ikke så meget på grund af det, han sagde, men som følge af dels et skævt avisreferat og dels den almindelige animositet mod ham.

Historikeren Feilberg, født 1907 i Skærbæk, var i 1954 vendt tilbage til sin gamle skole, Tønder Statsskole. I flere omgange røg han ud i grænsepolitiske polemikker. Ofte, fordi han forfægtede nogle synspunkter, der i midten af 1950'erne var utidige, og som først et årti senere blev almindelig accepteret. Det var i høj for at blande sig i den offentlige debat, at han var vendt tilbage til grænselandet. Følte måske også, det var en naturlig pligt. Hans hovedsynspunkt var, at man nu skulle se fremad og hjælpe et nyt demokratisk Tyskland på fode og integrere det i Europa. Men hans forsonende holdninger var ikke velsete i store kredse af befolkningen. Måske var det for tidligt – kun en halv snes år efter krigens afslutning. Ofte følte Feilberg sig også misforstået og fejltolket. Han mente jo ikke forsoning med alle - eller for enhver pris.

Som danskere skulle vi naturligvis ikke glemme, hvem vi var og hvad vi stod for. Men der var på den anden side heller ikke grund til at skilte med det i tide og utide. Ofte henviste Feilberg til den franske politiker Leon Gambetta, der efter tabet af Alsace-Lorraine til Tyskland i 1871 havde sagt til sine landsmænd: - Tænk altid på det, tal aldrig om det! Et mantra, Feilberg ofte vendte tilbage til. Det var dialog med basis i det usagte, dvs. i ens egen nationalitet, han ville. Det var de gode kræfter i Tyskland, vi fra dansk side skulle række en imødekommende og hjælpende hånd. Det var ”das Land der Dichter und Denker” og ikke ”das Land der Richter und Henker” - det var digtningens, musikkens og tankens Tyskland, det var Goethes, Beethovens og Leibniz Tyskland, vi skulle genskabe en bro til. Men grobunden for sådanne tanker var stadig i anden halvdel af 1950'erne stenet og derfor vanskelig at slå rod i.

Men først lidt baggrund til forståelse af den kontekst, som mødet i Valsbøl indgik i. Yderpunkterne og nøgleordene i den grænsepolitiske debat efter 1945 var konfrontation eller forsoning, front eller bro. Og synspunkterne stod skarpe overfor hinanden. Debattens genstand var naturligvis

efterkrigstidens smertensbarn, Tyskland og dets gradvise indslusning i Den kolde Krigs virkelighed. Synspunkterne strakte sig fra socialdemokraternes og de radikales *grænsen ligger fast* til de borgerlige partiers flirten med en *grænseflytning*. Sidstnævnte synspunkt i befolkningen repræsenteret af professor ved Landbohøjskolen Lars Hansen Larsen og den navnkundige skibsreder A.P. Møller. Det er blevet sagt, at disse navne tilsammen udgjorde "1950'ernes mest dynamiske græsrodsbevægelse". Hvor den første havde "arbejdsevnen, mundtøjet og den organisatoriske sans", havde den anden pengene – og det i så rigelige mængder, at han kunne satse millioner af kroner på den nationale sag.

I fællesskab formåede duoen i løbet af foråret 1950 at samle 800.000 underskrifter på et krav til den socialdemokratiske statsminister Hans Hedtoft om hos de allierede at sikre, at der blev afholdt folkeafstemning i Sydslesvig om landsdelens statslige tilhørsforhold. Men intet skete - til stor skuffelse for aktivisterne. Men Hansen Larsen gav ikke op, selv om en grænseflytning foreløbig måtte skrinlægges. Fuld af energi og selvsikkerhed, skarp, kontant og om fornødent brutal i skrift og tale kastede han sig sammen med skibsrederen over næste projekt. I området mellem Dannevirke og Ejderen skulle der iværksættes et storstilet byggeprogram, omfattende skoler, børnehaver og forsamlingshuse – et program, der blev kaldt Ejdervolden, og som havde massiv opbakning i den slesvigske befolkning. Feilberg var lodret uenig i disse synspunkter. Han gik i stedet fuldt og helt ind for forsoningslinjen. I stedet for at bygge volde ville han bygge broer. Men tilbage til mødet i Valsbøl.

Debatten i Flensborg Avis byggede primært på avisens referat af mødet, men havde også Feilbergs generelle synspunkter in mente. Den var hård og til tider direkte hadefuld rettet mod ham. Men han fik også positive tilkendegivelser. For eksempel et privat brev fra Kristeligt Dagblads chefredaktør, der kortfattet, men sigende, skrev til sin gode bekendt: - Kære Feilberg. Pas på. Det var godt – De får smæk. Mange. Men De har ret, og det var vigtigt. ----- . Deres hengivne Bent A. Koch.

Samme avis - Kristeligt Dagblad – beskrev også rammende Feilbergs gestik i en omtale af mødet i Valsbøl: "Han ejer besindighedens nådegave. Højst med en foroverbøjet bevægelse har han lagt eftertryk på sine stærke ord. Eller er han gået ned i knæene? Det er en bevægelse, han ynder på en talerstol, hvad der må forekomme såre forståeligt, da det naturligvis ikke altid er let for en to meter høj taler at se sit manuskript".

Når man som nutidslæser kigger på avisudklip fra den gang og sammenligner dem med, hvad Meyers og Feilbergs oprindelige oplæg på mødet i Valsbøl rent faktisk havde indeholdt, spørger man uvilkårligt sig selv: Hvor er forskellen egentlig? Hvorfor hele det postyr? Hvor skilles vandene i virkeligheden? Men i hvert fald brød helvede løs "over mit syndige hoved" – som Feilberg selv ville have udtrykt det med et lille sarkastisk smil, mens han malende slog ud med sin umådelig lange arm med en skovl af en hånd.

Yderst interessant er det, at journalisten, der havde refereret, i et privat brev til Feilberg kort efter mødet dybt beklagede sit referat. Han skriver bl.a., at "det ikke kan lades ude af betragtning, at jeg [dvs. journalisten, TP] – der ikke er nogen dreven debattør – i "stridens hede" har anvendt formuleringer, der lå uden for en saglig drøftelses rammer. Hvis dette var tilfældet, beder jeg Dem være forsikret om, at det kun kan tilskrives dels min manglende rutine, dels den omstændighed, at det jo virkelig var blevet sent efter en lang og i hvert fald for mig ret anstrengende dag". Med andre ord mangel på rutine og træthed som undskyldning for et skævt referat og som basis for den påfølgende debat!

Efter at diskussionen om Feilbergs udtalelser på Valsbølhus havde raset i en lille uges tid, følte han behov for at præcisere nogle ting. Det skete i et læserbrev i Flensborg Avis den 16. oktober. Feilberg beklagede her det stærkt forenkede referat af hans foredrag, som avisen havde bragt. Samtidig tilbød han at stille sit manuskript til rådighed. I læserbrevet skrev Feilberg, at grænselandsarbejdet ville lide skade ved ensidighed og fanatisme, og at det omvendt kunne tilføres værdier ved åbenhed, fordomsfrihed og positiv kritik. Han understregede, at han altid havde lagt vægt på at se sagen fra flere sider ”uden at vige fra den medfødte og selvfølgelige grundvold”, det vil sige fra det danske udgangspunkt. Han anførte endvidere, at han altid havde protesteret mod generalisationer, mod klicheer og slagord, fordi de var ufrugtbare og virkede fordømmende. Hans udsagn skulle derfor altid opfattes som udtryk for pågående overvejelser, for vejen-for-og-imod – og ikke som en færdigset forkyndelse.

Feilberg ønskede på baggrund af, hvor meget navnet Hansen Larsen fyldte i debatten, at understrege, at han ikke personligt kendte manden og derfor ikke havde haft sigtet vendt mod ham, men derimod mere generelt mod det arbejde, som hans basis, Sydslesvigsk Udvalg, stod for. Endelig opsummerede han sin opfattelse således: ”Jeg fortrækker at møde (dvs. udveksle tanker og meninger med) en god (dvs. frisindet og demokratisk) tysker frem for professor Hansen Larsen (dvs. folk, der kun ser det negative hos modparten og lever på fraser og forældede synspunkter)”. I øvrigt nævnte Feilberg, at hans manuskript stod til avisens rådighed. Det fremgår af dets publicering d. 10-11. november, at avisen først den 7. november explicit havde bedt Feilberg om at få manuskriptet.

På det personlige plan har det for Feilberg formodentlig været smerteligt, at hans mors familie i Rurup i Sydslevig, personificeret i morbroren Niels Jochum Hørlyck, i stærke vendinger tog afstand fra hans udtalelser. Som familien imidlertid også kun havde kendskab til fra avisens fordrejede referat. I et privat brev tog morbroren afstand fra det, han mente nevøen havde sagt og sluttede: ”--- Da jeg i min Ungdomsudvikling kritiserede min Fader vistnok lidt hårdt, sagde han ganske roligt: ”Ja min Dreng, faa du først harvet det, jeg har pløjet, saa er det godt”. Jeg har Lyst til at sige det samme til Dig: ”Faa nu først det harvet, som Hansen Larsen har pløjet i Sydslesvig”, men Du holder maaske ikke af at harve efter ham, men saa blev hjemme”. Underskrevet ”Tak for sidst og hilsen, Moster og Morbror”.

Tre år efter mødet i Valsbøl forlod Feilberg Tønder for at blive rektor for det nye og langt større Århus Statsgymnasium. Angiveligt for bedre her at kunne realisere den nye gymnasiereforms muligheder. Var det mon også som reaktion på ikke at blive forstået og accepteret i grænselandet?

Kronik i Flensborg Avis 7. okt. 2009